

LÄRARNAS
RIKSFÖRBUND

Digital framtid utan fallgropar

*En undersökning om lärares
och elevers digitala kompetens*

Digital framtid utan fallgropar

*En undersökning om lärares
och elevers digitala kompetens*

Lärarnas Riksförbund, oktober 2016

Innehåll

Förord	3
Slutsatser och förslag	4
Slutsatser	4
Förslag	4
Undersökningen	6
Läraryundersökningen	6
Dålig tillgång till egna elevdatorer i grundskolan	6
Stort behov av digital kompetensutveckling	8
Undervisningen bygger på lärarnas eget intresse	9
Elevundersökningen	11
Eleverna kritiska mot datorernas kvalitet	11
Brister i källkritik hos eleverna	12
Metodbeskrivning	15

Förord

Eleverna som började skolan i höstas kommer att behöva vara digitalt kompetenta för sina kommande studier, sitt arbetsliv och för att kunna vara aktiva samhällsmedborgare. Därför behöver vi i skolan lära eleverna att hantera datorn. Dels rent färdighetsmässigt som till exempel strategier för att skriva och läsa på skärmen istället för på papper, men också genom att hitta strategier för ergonomi och för att motverka riskerna med att datorn blir ett distraktionsmoment.

Alla elever har inte tillgång till ny teknik hemma och framförallt har inte alla elever tillgång till vårdnadshavare som medvetet jobbar med säkerhet på internet, källkritisk granskning, att hantera relationer på nätet och hur datorer och internet är uppbyggda för att visa på hur de påverkar oss.

Det här är förmågor och kompetenser som behöver tränas i skolan om vi ska ha en skola som utjämnar och ger alla barn samma chanser i livet. För att undervisa om digital kompetens måste läraren också känna sig digitalt kompetent och det kan omöjligt vara upp till den enskilde läraren att skaffa sig den kompetensen på egen hand.

I och med det förslag som Skolverket lämnat om att tydligare skriva fram digital kompetens i läroplanerna så accentueras behovet av fortbildning av lärare.

Vi i Lärarnas Riksförbund kräver en statligt finansierad fortbildning så att alla huvudmän, skolor, lärare och i sista led elever får chansen att ta till vara det goda med digitaliseringen och lära sig parera dess fallgropar.

Åsa Fahlén

Förbundsordförande

Slutsatser och förslag

I denna rapport presenteras resultatet av två enkätundersökningar där ungefär 1 000 gymnasieelever och 800 grundskole- och gymnasielärare svarat på frågor om sin digitala kompetens och om tillgången till digitala resurser på sin skola.

Slutsatser

- På en tredjedel av samtliga skolor tvingas eleverna dela dator med någon annan. Tre fjärdedelar av samtliga lärare uppger samtidigt att de inte har en datorsal på sin skola. Av de skolor som saknar datorsal kan 76 procent heller inte erbjuda egna datorer till eleverna.
- Ungefär 4 av 10 lärare anser att de har ett stort behov av fortbildning för att uppnå adekvat digital kompetens för att utföra sitt jobb som lärare. Nästan 6 av 10 lärare behöver utveckla sin kompetens i digitala läromedel. Hälften av lärarna är i behov av fortbildning för att kunna producera och hantera digitalt material till undervisningen.
- Bara 3 av 10 lärare känner sig helt säkra på att höja elevernas kunskapsnivå i att använda digitala verktyg, och så få som 15 procent på att förbättra elevernas kunskaper att producera digitalt material.
- Nästan 9 av 10 lärare uppger att de erhållit kompetens i att lära sina elever att söka information på internet genom ett eget intresse för detta. Nästan lika många, ungefär 8 av 10 lärare, anger det egna intresset som huvudsaklig kunskapskälla både när det kommer till att öka elevernas kunskaper i att kritiskt värdera information på internet och att använda de vanligaste digitala verktygen.
- Gymnasieelevernas tillgång till egen dator eller surfplatta varierar stort mellan kommunala och fristående skolor, då 93 procent av eleverna i kommunal gymnasieskola har tillgång till egen dator eller surfplatta medan 76 procent av eleverna i fristående gymnasieskola har detsamma.
- Endast en tredjedel av samtliga elever tycker att kvaliteten på skolans datorer och surfplattor är mycket bra. Bara 4 av 10 elever anser att kvaliteten är ganska bra, ett svar som indikerar att det finns vissa brister i den tekniska utrustningen. Resterande elever, 26 procent, tycker att skolans datorer och surfplattor inte håller måttet.
- Eleverna känner sig inte helt säkra på att kritiskt värdera information på internet, då bara 3 av 10 elever instämmer helt i detta. En fjärdedel av eleverna instämmer helt i att deras lärare har god digital kompetens, medan lika många inte håller med om detta.

Förslag

- Om Sverige vill ha en chans att ge alla barn och ungdomar samma chanser i det digitala samhället måste det finnas förutsättningar för att få med sig den digitala kompetensen från skolan. Då behövs det först och främst digitalt kompetenta lärare.
- Lärare på alla stadier och i alla ämnen ska ha tillgång till fortbildning och stöd i att utveckla strategier för ämnesspecifik digital undervisning. Det är orimligt att ansvaret för fortbildning idag ligger på individnivå och på den enskilda lärarens ork att skaffa sig digital kompetens på fritiden. Vi föreslår att staten tar ett ökat ansvar för lärares fortbildning inom digitaliseringen av skolan tillsammans med lärosäten och Skolverket.

- Inför särskilda metodiklärare. Vi lärare behöver hela tiden förbättra våra undervisningsmetoder, det gäller inte minst när det kommer till undervisning om och med digitala resurser. Som ett led i denna utveckling bör metodiklärare återinföras i svensk skola. Metodiklärare bör vara ett steg i ett väl förankrat karriärsystem för lärare.
- Det krävs ökade resurser till inköp av datorer och surfplattor. Tekniken utvecklas snabbt och de digitala verktygen slits ut. Lärarna ska inte behöva välja bort datorer eller surfplattor i undervisningen på grund av att utrustningen är uttjänt. Investeringar i bra datorer och surfplattor samt väl fungerande internetuppkoppling över hela landet gör det möjligt att utnyttja den digitala utvecklingens fulla potential. Alla elever och lärare ska ha tillgång till en egen dator eller surfplatta som skolan står för.
- Långsiktiga planer för implementering av digitala verktyg måste införas i skolorna, med kontinuerligt stöd i det dagliga arbetet och väl fungerande teknisk support. Lärarna själva måste få vara med och bestämma vid inköp och implementering av nya IT-system. Det är lärarna som har bäst kunskap om vad som är relevant att använda i sin undervisning och hur tekniken ska introduceras i deras ämnen.
- Att lärares digitala kunskaper kommer av deras eget intresse leder till olika förutsättningar för eleverna att erhålla digitala kompetens. Olika kommuner satsar olika mycket på inköp av digital teknik och fortbildning för lärarna, och det kan även skilja sig mellan skolorna inom kommunen. Vi på Lärarnas Riksförbund kräver därför ett nytt modernt huvudmannaskap med en statlig finansiering och reglering av skolan som bidrar till att minska den digitala klyftan mellan elever och skolor.

Undersökningen

Denna rapport baseras på två olika enkätundersökningar: en som skickats ut till lärare i grund- och gymnasieskolan och en som riktar sig till gymnasieelever. Lärarenkäten besvarades av 814 lärare som är medlemmar i Lärarnas Riksförbund och som ingår i förbundets lärarpanel. Elevenkäten genomfördes av undersökningsföretaget Exquiro och besvarades av 1 004 elever som går i andra eller tredje året på gymnasiet. Båda grupperna fick svara på frågor om sin digitala kompetens och hur tillgången till datorer och surfplattor såg ut i deras skola.

Att inneha digital kompetens definieras här som att vara förtrogen med digitala verktyg och tjänster, samt att ha en förmåga att följa med i den digitala utvecklingen. Syftet med denna rapport är att visa på hur lärarna och elevernas digitala kompetens ser ut och hur de förvärvat dessa kunskaper.

Läraryundersökningen

Lärarna som svarade på enkäten har i genomsnitt arbetat som lärare inom skolväsendet i 17 år. Av de lärare som deltagit arbetar 78 procent inom grundskolan (F–9), 39 procent inom gymnasieskolan och 2 procent inom vuxenutbildningen¹. En övervägande majoritet av lärarna tillhör den offentliga sektorn (87 procent), medan en mindre andel (12 procent) tillhör den privata sektorn.

Dålig tillgång till egna elevdatorer i grundskolan

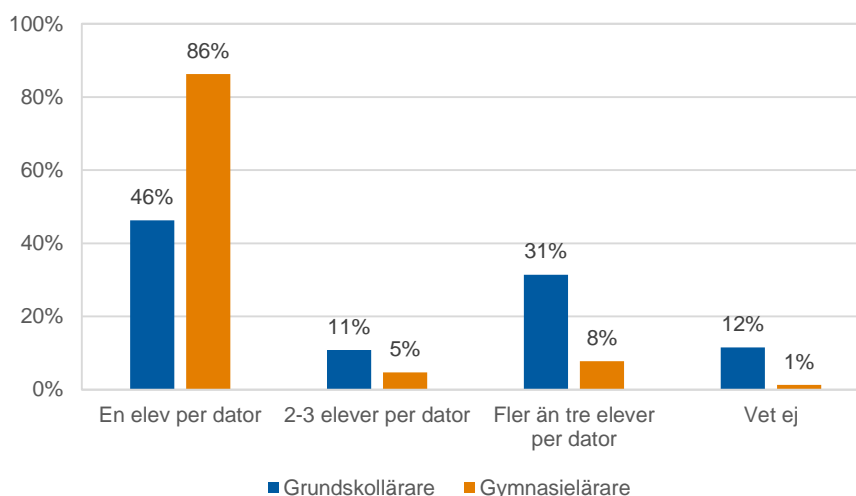
Av samtliga tillfrågade lärare arbetar 6 av 10 på en skola med en elev per dator. Samtidigt är det en tredjedel av lärarna som uppger att deras elever tvingas dela dator med någon annan. Många anger att de gått över till att istället använda surfplattor. Jämfört med den undersökning vi på Lärarnas Riksförbund gjorde 2015 har dock elevernas tillgång till egna datorer ökat, då färre lärare (53 procent) uppger att samtliga elever hade en egen dator.²

Enligt Figur 1 nedan är dock elevernas tillgång till egna datorer mycket olika i grund- och gymnasieskolan. Knappt hälften av grundskollärarna uppger att deras skola praktiserar en-till-en medan nästan 9 av 10 lärare i gymnasieskolan uppger detsamma. Nästan en tredjedel av grundskoleeleverna får istället dela dator med fler än tre andra elever.

¹ Flera alternativ möjliga.

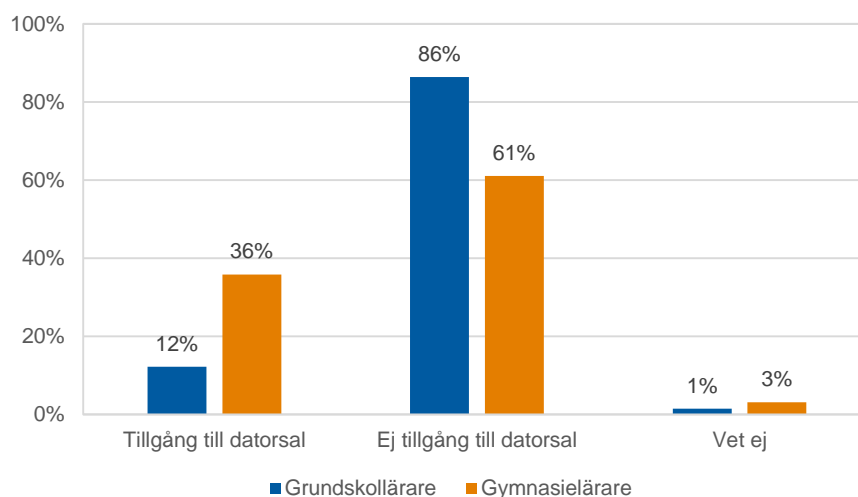
² Lärarnas Riksförbund (2015). *Kostnadsökning eller kvalitetsminskning – En rapport om kommunernas kostnader för läromedel.*

Figur 1: Hur många elever per dator är det på din skola?

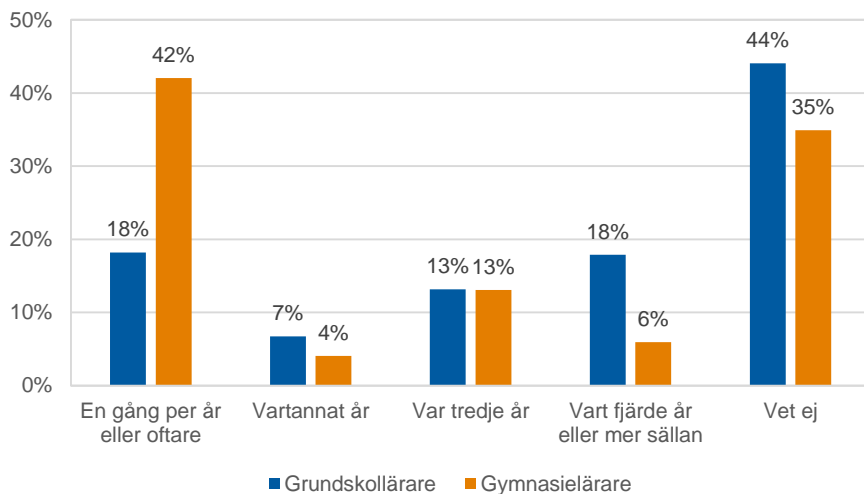
Vi frågade också lärarna om deras skola har en datorsal. Tre fjärdedelar av samtliga lärare uppger att de inte har en datorsal på sin skola, medan endast 2 av 10 lärare har en datorsal på skolan. En majoritet (76 procent) av de skolor som saknar datorsal kan heller inte erbjuda egna datorer till eleverna. Figur 2 nedan visar att det även här är stora skillnader mellan grundskolor och gymnasieskolor, då endast 12 procent av grundskollärarna har en datorsal på sin skola medan 36 procent av gymnasielärarna har det.

Figur 2: Förekomsten av datorsal på lärarens skola

Det är viktigt att de datorer elever och lärare har tillgång till också fungerar på ett bra sätt och inte är för gamla. En fjärdedel av lärarna anger att deras skola köper in nya datorer en gång per år eller oftare. Ungefär en tredjedel uppger att skolan köper in datorer mer sällan. Däremot är det en stor andel, 4 av 10 lärare, som inte vet hur ofta skolan köper in nya datorer. Det tycks vara mycket vanligare att uppdatera datorparken i gymnasieskolan än grundskolan. Enligt Figur 3 uppger 4 av 10 gymnasielärare att deras skola köper in nya datorer minst en gång per år, medan endast 2 av 10 grundskollärare uppger detsamma.

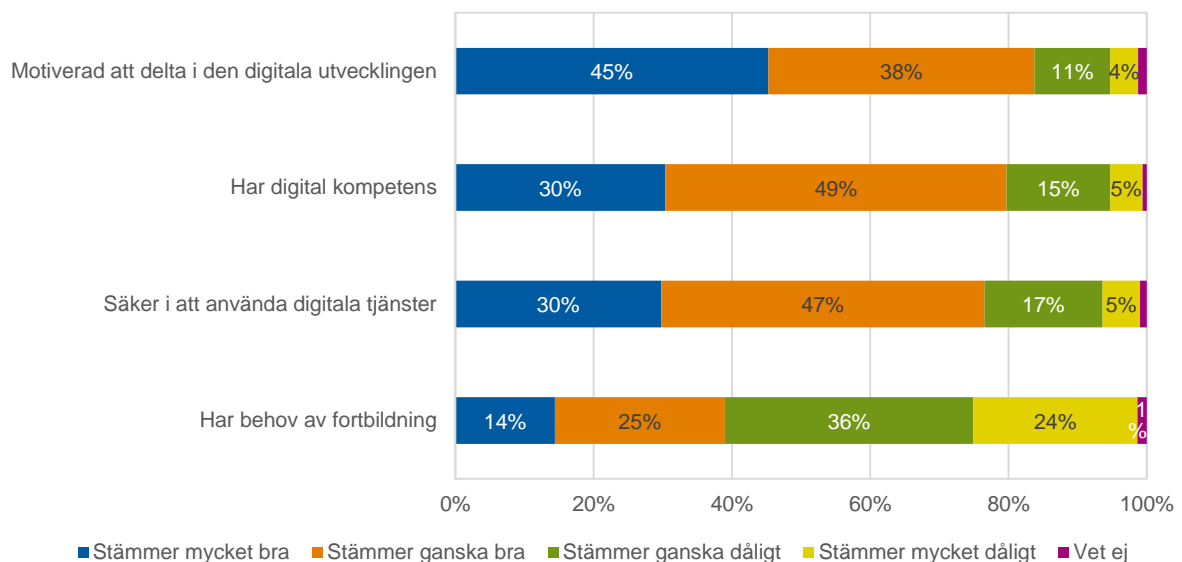
Figur 3: Hur ofta köper din skola in nya datorer?

Stort behov av digital kompetensutveckling

Av Figur 4 nedan kan vi utläsa att många lärare (83 procent) känner sig motiverade att delta i den digitala utvecklingen på sin arbetsplats. Ungefär lika många (79 procent) instämmer i påståendet om att de har adekvat digital kompetens för att utföra sitt jobb som lärare, medan 77 procent känner sig säkra på hur de ska använda de digitala tjänster, exempelvis lärplattform, som krävs av dem som lärare. Dock anser 4 av 10 lärare att de har ett stort behov av fortbildning för att uppnå adekvat digital kompetens för att utföra sitt jobb som lärare.

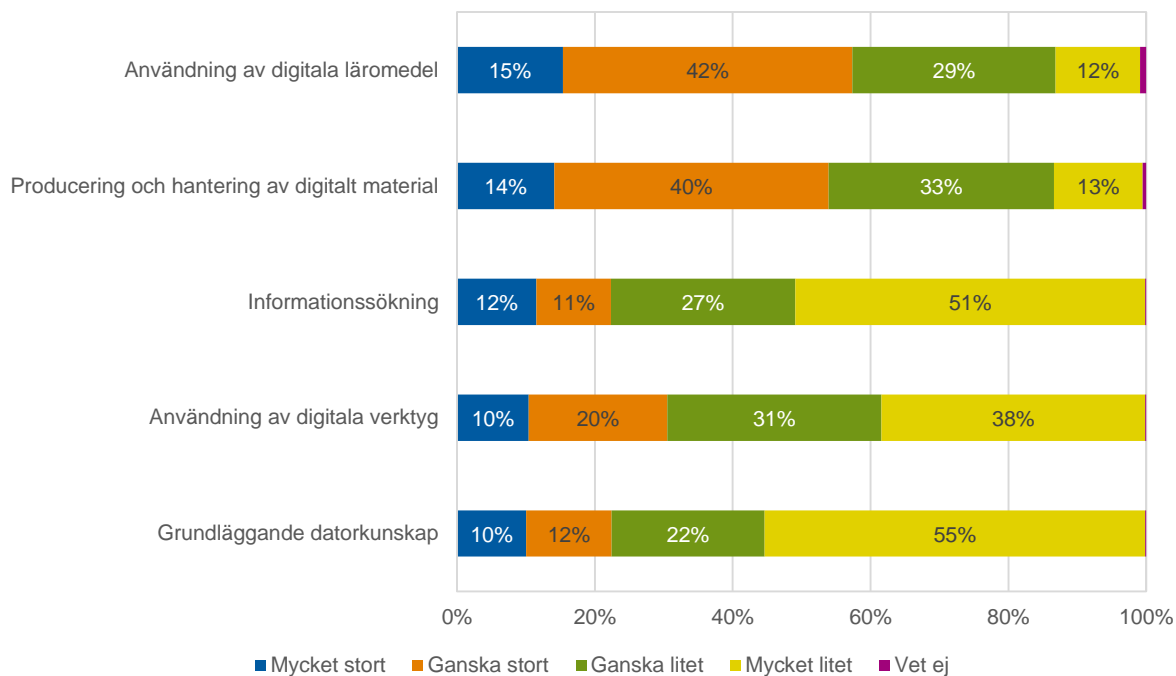
Figur 4: Uppfattningar om den digitala utvecklingen och kompetensen

Tittar vi närmare på vilka områden lärarna anser att de behöver mest fortbildning ser vi i Figur 5 nedan att det är inom användningen av digitala läromedel som pedagogiska verktyg, där nästan 6 av 10 lärare anger att de har ett stort behov av kompetensutveckling. Hälften av lärarna (54 procent) tycker sig behöva kompetensutveckling för att kunna producera och hantera digitalt material exempelvis bilder, ljud och filmer. Behovet av kompetensutveckling är mindre inom områdena informationssökning (23 procent), användning av vanliga digitala

verktyg såsom ordbehandlare, kalkylblad eller presentationsprogram (30 procent) och grundläggande datorkunskap (22 procent).

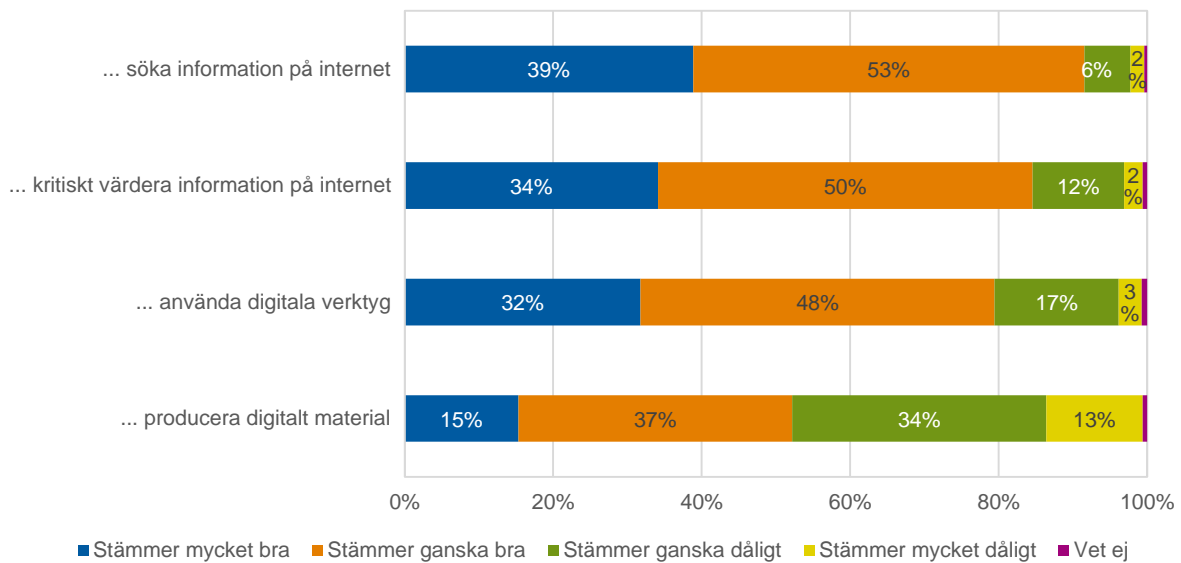
Figur 5: Hur stort är ditt behov av kompetensutveckling inom följande digitala områden?

Undervisningen bygger på lärarnas eget intresse

Vi har också frågat lärarna om hur de ser på sin egen förmåga att höja elevernas digitala kunskapsnivå, vilket presenteras i Figur 6. Lärarna känner sig överlag säkra i denna undervisning. Nästan 9 av 10 lärare anser sig säkra på att ge eleverna goda kunskaper i att söka information på internet och 8 av 10 lärare i att lära eleverna att kritiskt värdera denna information. Ungefär lika många tycker att de kan undervisa eleverna i att använda digitala verktyg på ett bra sätt. Lärarna känner sig dock inte lika säkra på att öka elevernas kunskaper i att producera digitalt material, då endast 5 av 10 lärare instämmer i detta påstående.

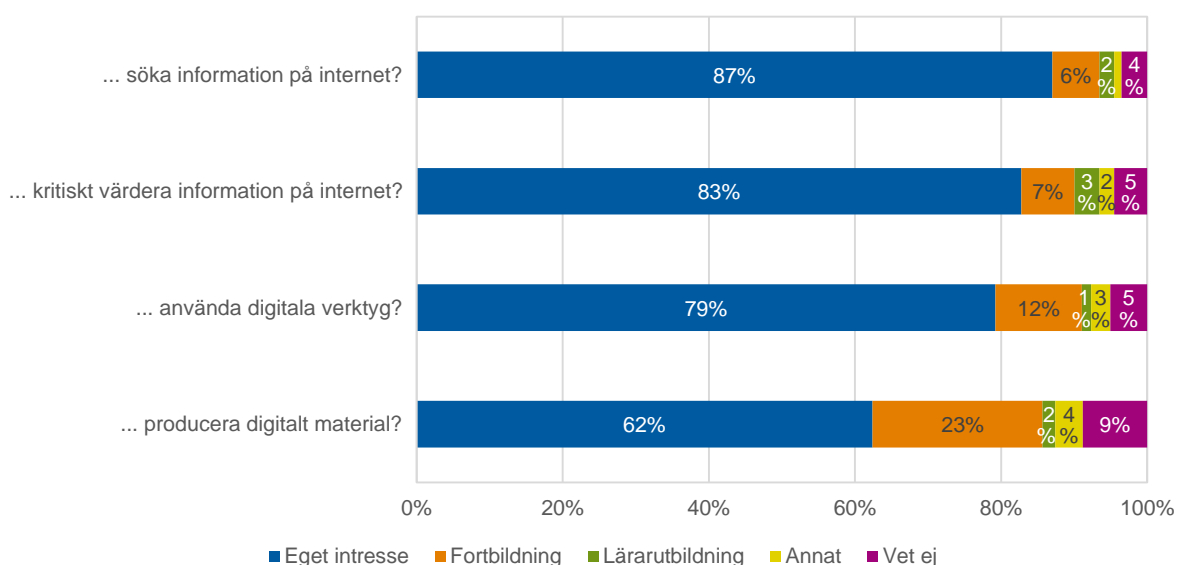
Figur 6: Jag känner mig säker på hur jag kan ge mina elever goda kunskaper i att ...

När vi frågar lärarna hur de utvecklat sin kompetens i att höja elevernas digitala kunskapsnivå blir det i Figur 7 nedan mycket tydligt att de måste förlita sig på sitt eget intresse. Nästan 9 av 10 lärare uppger att de fått kunskaper i att lära sina elever att söka information på internet genom ett eget intresse för detta. Nästan lika många, ungefär 8 av 10 lärare, anger det egna intresset som huvudsaklig kunskapskälla både när det kommer till att förbättra elevernas kompetens att kritiskt värdera information på internet och att använda de vanligaste digitala verktygen exempelvis ordbehandlare, kalkylblad eller presentationsprogram.

Det är något vanligare att få fortbildning anordnad av arbetsgivaren för att utveckla sin kompetens i att lära eleverna producera digitalt material exempelvis enklare filmer, ljud, presentationer och bildspel, vilket ungefär en fjärdedel av lärarna angett. Dock är det egna intresset viktigast även här då 6 av 10 lärare svarat att de huvudsakligen utvecklat sin kompetens på detta sätt.

Figur 7: Hur har du huvudsakligen utvecklat din kompetens i att ge dina elever goda kunskaper i att ...

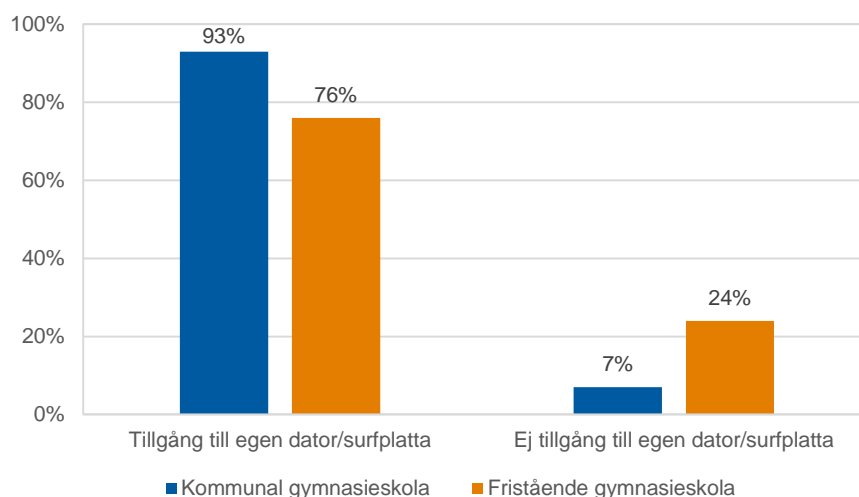
Elevundersökningen

1 004 elever som går andra eller tredje året i gymnasiet intervjuades. 663 elever (66 procent) går ett högskoleförberedande gymnasieprogram medan 311 elever (31 procent) går ett yrkesprogram. Av eleverna i undersökningen går 713 (71 procent) i kommunal gymnasieskola och 251 (25 procent) i fristående skola. Kön fördelningen är 50/50 med 502 flickor och 502 pojkar som svarat.

Eleverna kritiska mot datorernas kvalitet

Av samtliga gymnasieelever har 88 procent haft tillgång till en egen dator eller surfplatta som tillhandahållits av skolan, det vill säga en egen dator eller surfplatta som endast eleven själv utnyttjar. Det är dock stora skillnader mellan kommunala och fristående skolor, vilket visas i Figur 8. 93 procent av eleverna i kommunal gymnasieskola har tillgång till egen dator eller surfplatta medan 76 procent av eleverna i fristående gymnasieskola har detsamma.³

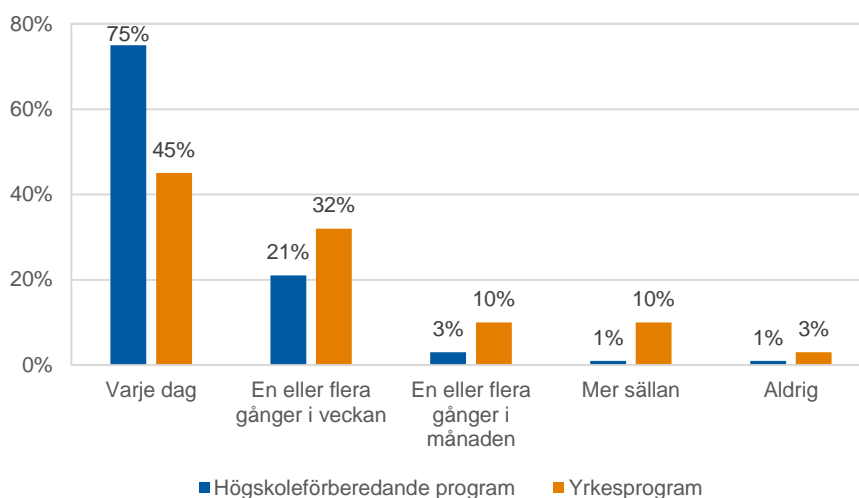
Figur 8: Elevernas tillgång till en egen dator eller surfplatta som skolan stod för

Majoriteten av gymnasieeleverna, 65 procent, använder dator eller surfplatta i skolarbetet varje dag. Resterande elever svarar framförallt att de använder dator eller surfplatta en eller flera gånger i veckan (25 procent). Endast 10 procent använder surfplattor eller datorer mer sällan eller aldrig. Vi kan i Figur 9 nedan se att det finns stora skillnader mellan programmen, då 75 procent av eleverna som går högskoleförberedande program använder datorer eller surfplattor varje dag i skolarbetet medan mindre än hälften, 45 procent, av eleverna på yrkesprogram gör det.

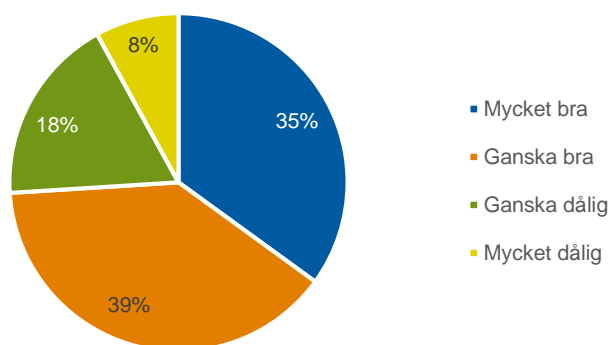
³ Signifikanta skillnader på 95 %-nivån.

Figur 9: Hur ofta använder eleverna dator/surfplatta i skolarbetet?

Gymnasieeleverna använder alltså generellt datorer eller surfplattor i stor utsträckning i sitt skolarbete. Därför blir det också viktigt att dessa digitala verktyg håller en hög kvalitet. Av Figur 10 nedan går att utläsa att endast en tredjedel av samtliga elever tycker att kvaliteten på skolans datorer och surfplattor är mycket bra. Ungefär 4 av 10 elever anser att kvaliteten är ganska bra, ett svar som indikerar att det finns vissa brister i den tekniska utrustningen. Resterande elever tycker att skolans datorer och surfplattor inte håller måttet. Här är det små skillnader mellan elever i olika skolor och program.

Figur 10: Vad anser eleverna om kvaliteten på skolans datorer/surfplattor?

Brister i källkritik hos eleverna

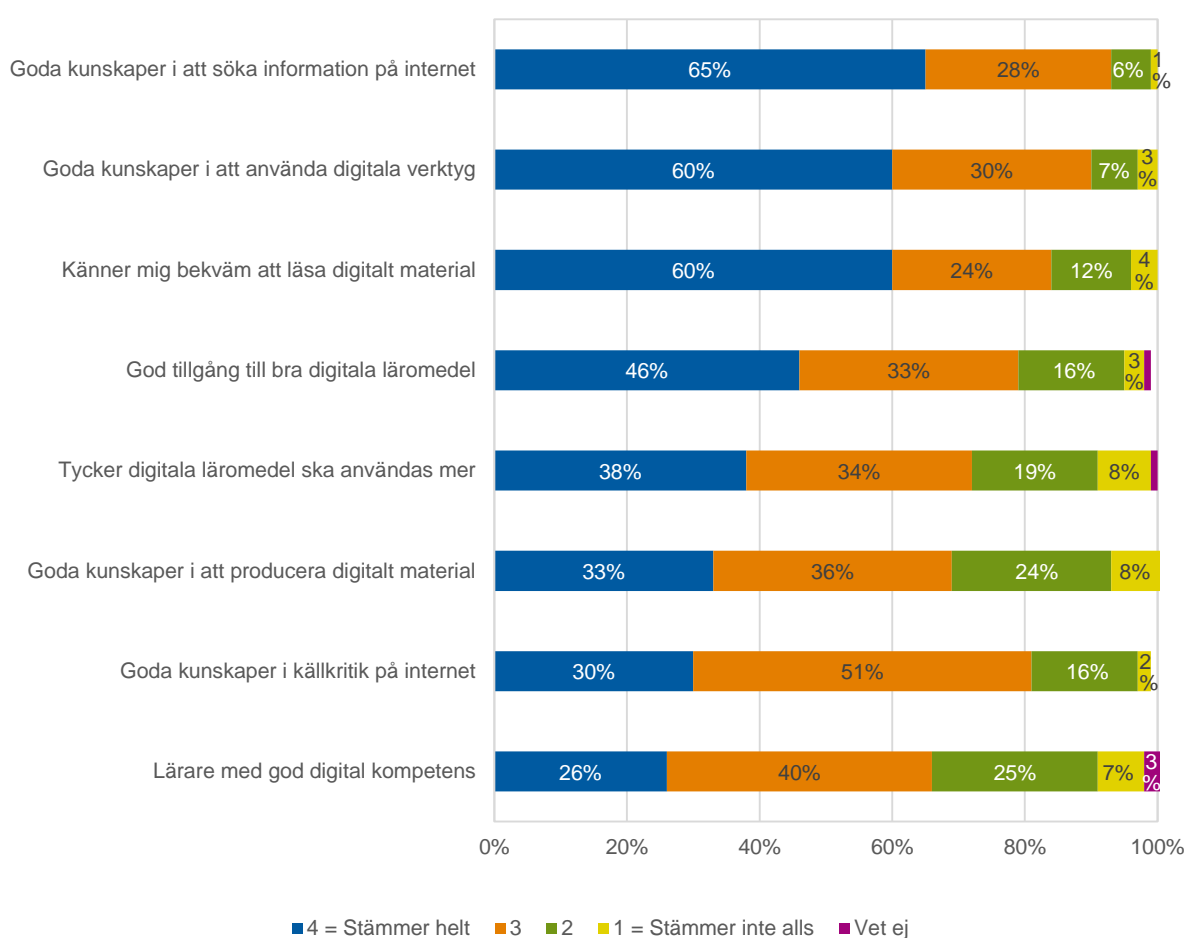
Eleverna fick likt lärarna svara på hur de ser på sin egen digitala kompetens och även på frågor om digitala läromedel samt lärarnas digitala kunskaper. Vi kan se i Figur 11 att nästan samtliga elever (93 procent) anser sig ha goda kunskaper i att söka information på internet, och nästan lika många (90 procent) känner sig säkra i att använda vanliga digitala verktyg såsom Word, Excel och Powerpoint. Det är också många (84 procent) som känner sig bekväma med att läsa exempelvis böcker, tidningsartiklar eller annan text digitalt.

De flesta elever (79 procent) tycker att de har en god tillgång till digitala läromedel av hög kvalitet i skolan, även om det är en mindre andel elever (19 procent) som inte instämmer

i påståendet. Samtidigt är eleverna i huvudsak positivt inställda till de digitala läromedlen då 7 av 10 elever tycker att de ska användas mer i skolan.

Kunskaperna i att producera digitalt material exempelvis enklare filmer, ljud, presentationer och bildspel är inte lika goda. Endast en tredjedel av eleverna tycker att detta påstående stämmer helt. När det kommer till att kritiskt värdera information på internet känner sig eleverna heller inte helt säkra, i och med att bara 3 av 10 elever instämmer helt i detta. Samtidigt värderar hälften av eleverna sina källkritiska kunskaper som en trea på den fyrgradiga skalan vilket ändå får ses som ett godkänt betyg. Att ha lärare med god digital kompetens är det påstående som eleverna i minst utsträckning instämmer i. En fjärdedel av eleverna instämmer helt i att deras lärare har god digital kompetens, medan lika många inte håller med om detta.

Figur 11: I vilken utsträckning instämmer eleverna i följande påståenden?

Jämför vi siffrorna i Figur 11 ovan med resultaten i Figur 6, det vill säga vilka kunskaper lärarna känner sig säkra på att förmedla till eleverna, ser vi att eleverna själva uppfattar att de har bättre digital kompetens än vad lärarna tycker att de kan ge. Detta tyder på att lärarna faktiskt gör ett bättre jobb än vad de själva tror gällande att utveckla elevernas digitala kunskaper. Samtidigt lär sig troligtvis eleverna vissa av dessa saker även utanför skolan.

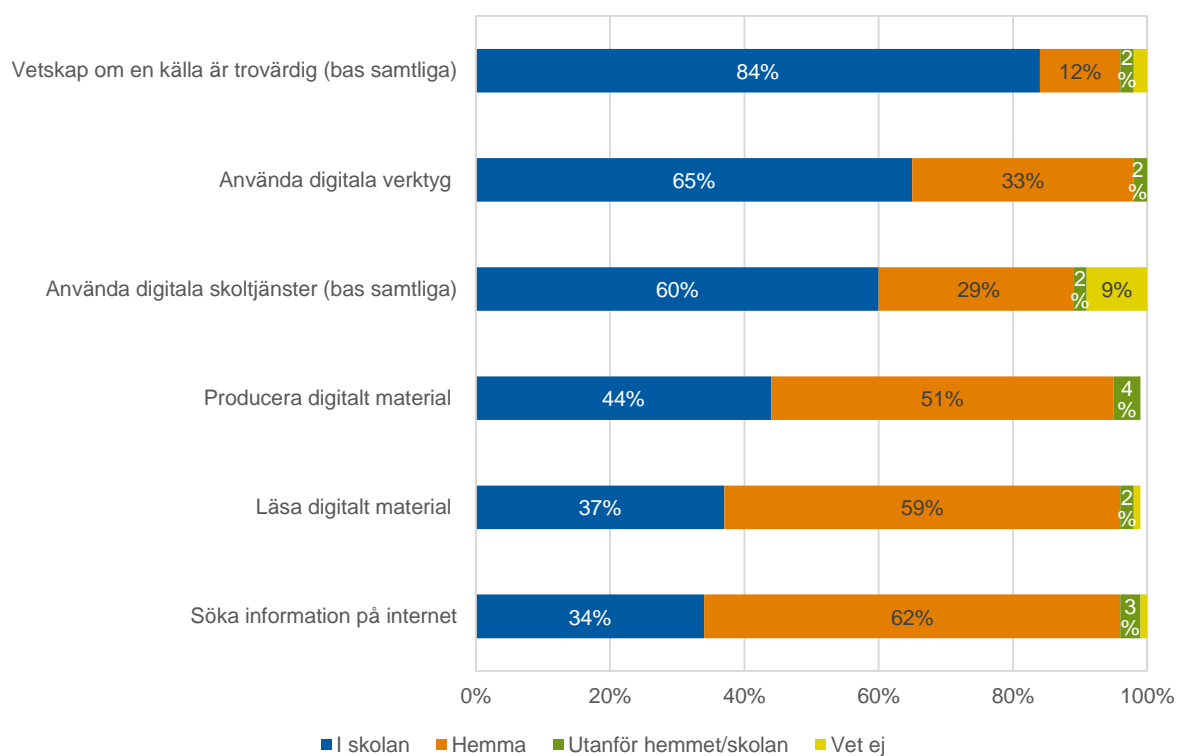
De elever som uppfattar sig ha goda eller ganska goda kunskaper inom de olika digitala områdena fick i sin tur svara på frågan om var de utvecklat dessa kunskaper. Vi ställde också frågor till samtliga elever om hur de lärt sig använda digitala tjänster kopplade till skolan

såsom CSN och ansökan till universitet samt vetenskapen om huruvida en källa är trovärdig eller ej. Dessa resultat presenteras i Figur 12 nedan.

Det område där eleverna uppfattar sig ha lägst digital kompetens, att kritiskt värdera information på internet, är samtidigt den kunskap som eleverna i störst utsträckning lärt sig i skolan (vilket 8 av 10 elever uppger). Detta tyder på att den undervisning i källkritik som eleverna har tillgång till inte håller måttet. Många elever, 65 procent, lär sig att använda digitala verktyg i skolan, och nästan lika många, 6 av 10 elever, har också erhållit sin kunskap i att använda digitala tjänster kopplade till skolan där.

När det kommer till att producera digitalt material är det dock en större andel elever som lärt sig detta hemma (51 procent) än i skolan (44 procent). Detsamma gäller för elevernas förmåga att läsa digitalt material, vilket majoriteten (59 procent) lärt sig hemma. Att söka information på internet är den digitala kunskap som eleverna i minst utsträckning lärt sig i skolan, då endast en tredjedel av eleverna i huvudsak lärt sig detta i skolan.

Figur 12: Var har eleverna huvudsakligen utvecklat sina digitala kunskaper inom följande områden?

Metodbeskrivning

Lärarundersökningen

Lärarenkäten skickades ut till 2 000 medlemmar i Lärarnas Riksförbund som anmält sig till förbundets lärarpanel. I urvalet ingår lärare i grundskolan och gymnasieskolan. Av urvalet påbörjade 43 procent (849 lärare) enkäten och 41 procent (814 lärare) fullföljde den, 43 medlemmar gick inte att nå på grund av gamla eller felaktiga e-postadresser. En orsak till att avbryta enkäten kan vara att man upplever att frågorna inte överensstämmer med den typ av anställning man har, till exempel om man är studie- och yrkesvägledare.

Elevundersökningen

Elevenkäten genomfördes av Exquiro Market Research. Målgruppen i undersökningen är personer som går andra eller tredje året på gymnasiet. All data samlades in genom telefonintervjuer under perioden 22 augusti–6 september 2016. Exquiro inhandlade ett register innehållande kontaktuppgifter till personer födda 1998–1999. Registret var riksrepresentativt och drogs helt slumpmässigt. Totalt inkluderades 1 600 personer i urvalsregistret. De personer som svarade att de för närvarande går andra eller tredje året på gymnasiet räknades till målgruppen och intervjuades. Intervjun avslutades för övriga personer. Totalt genomfördes 1 004 intervjuer med personer inom målgruppen (1 066 intervjuer påbörjades, men 62 av dessa var med personer som inte passade in på målgruppsbeskrivningen). Svarsfrekvensen var 67 procent.

LÄRARNAS
RIKSFÖRBUND

**Lärarnas Riksförbund är det akademiska förbundet som
enbart organiserar behöriga lärare och studie- och yrkesvägledare.
Med snart 90 000 medlemmar är vi ett av de största förbunden inom Saco.**